

boyut, güçlü mistisizm ve panteizm şairin sanatının özgün yönleridir. Varlığın esrarı, ruhun ölümsüzlüğü, tabiat, hatıraların tabiata emanet edilmesi gibi temaları eserlerinde ölümsüzleştirir.

Türkçe'de ilk defa Sahak'ın (Ebru) *Avrupa'da Meşhur Ministoraların Tercüme-i Hallerine Dair Risâle*'sinde (1271/1855) adı geçen Lamartine, edebiyatçı kimliğinin yanı sıra politik yönüyle de Türk edebiyatında uzun süre güncelliğini korumuş ve romantik akımın gelişmesinde etkili olmuştur (Lamartine'den Türkçe'ye yapılan çeviriler ve Türk edebiyatına tesirleri hakkında bk. bibl. Kefeli; Kolcu). Türkler'le ilgili olumlu düşünceleriyle minnet duygusunun ifadesi olarak *Türkiye Tarihi* (*Histoire de la Turquie*) adlı sekiz ciltlik bir eser yazması onun Türk dostu olarak anılmasında önemli bir faktördür. 1854-1925 yılları arasında Türkçe'de *Méditations poétiques*, *Nouvelles méditations poétiques* ve *Recueils de poésies* 'ten tercüme edilen şiirleri, ünlü "Le Lac" (göl) şiirinin tercümesi ve *Graziella*, *Raphaël* gibi romanları ile tanınır. 1925 sonrasında hayatı, şahsiyeti ve Osmanlılar ile olan ilişkileriyle ön plana çıkar. 1940'lı yıllardan sonra yapılan incelemelerde Lamartine'in Türkler'in olumlu bazı niteliklerinden söz etmesine rağmen Anadolu topraklarında Avrupa'nın bayraktarlığını yapmak istediği ve bir tür sömürgeci siyaset ile Doğu'ya yaklaştığı da vurgulanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Refik [Altınay], *Lamartin*, İstanbul 1925; L. Bertrand, *Lamartine, l'homme et son oeuvre*, Paris 1940; Reşid Saffet Atabinen, *Les turcs occidentaux et la Méditerranée*, İstanbul 1956, s. 9-43; a.mlf., *Lamartine, fervent ami des turcs*, İstanbul, ts. (Türkiye Tüling ve Otomobil Kurumu); Çelik Gülersoy, *Alphonse de Lamartine ve İstanbul Yazıları*, İstanbul 1971, s. 5-65; Jale Parla, *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik*, İstanbul 1985, s. 41-55; H. Guillemin, *Lamartine*, Paris 1987; F. L'Huillier, *Lamartine en politique*, Strasbourg 1993; Emel Kefeli, *1854-1993 Yılları Arasında Lamartine'den Türkçe'ye Yapılan Tercümeler Üzerinde Bir Araştırma* (doktora tezi, 1993), MÜ Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü; Ali İhsan Kolcu, *Öndokuzuncu Asır Türk Edebiyatında Alphonse de Lamartine Tercüme ve Tesirleri*, Ankara 1999; Lâmia Kerman, "Lamartine et la Turquie", *DTCFD*, XV/4 (1957), s. 109-188; XVII/1-2 (1959), s. 209-260; a.mlf., "Lamartine'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti Hakkında Düşündükleri", *Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi*, II/3, Ankara 1976, s. 1-19; Taha Toros, "Lamartine Türkiye'de Ölmek İstemişti", *Hayat Tarih Mecmuası*, VI/63, İstanbul 1970, s. 10-17; VI/64 (1970), s. 61-66; Vedat Örs, "Lamartine, Alphonse de", *TA*, XXII, 462.

EMEL KEFELİ

LÂMEKÂNÎ HÜSEYİN EFENDÎ

(ö. 1035/1625)

Bayramiyye-Melâmiyye
tarikatına mensup sûfî, şair.

XV. yüzyılın ortalarında Rumeli'de doğdu. Hüseyin olarak bilinen adı, divanının Saraybosna nüshasındaki (Gazi Hüsrev Bey Ktp., nr. 3049) bir gazelin başlığında Hüsâmeddin olarak kaydedilmekte, bazı şiirlerinde Hüsâm ve Hüsâmî mahlasını kullandığı görülmektedir. Ancak bu nisbeye tarikatın kutublarından Hüsâmeddin Ankaravî'ye hürmeten kullanmış olması mümkündür. Şiirlerinde genellikle, tasavvufî mutlak fenâ makamında olduğunu simgeleyen "evsiz barksız" anlamındaki Lâmekânî nisbesini mahlas olarak kullanmış ve bu mahlasıyla tanınmıştır.

Lâmekânî'nin doğum yeri hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Kâtib Çelebi Bosnalı olduğunu söylerken Atâî onun doğum yeri olarak Peşte'yi kaydeder. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi veren Evliya Çelebi de Tuna kenarındaki Peşte şehrinde olduğunu bildirir. Kâtib Çelebi'nin Atâî'nin eserinden faydalandığı, ayrıca Bosna ve Peşte kelimelerinin yazım benzerliği göz önünde tutulursa Lâmekânî'nin Peşteli olması kuvvetle muhtemeldir. XVI ve XVII. yüzyıllarda Peşte'nin müslüman nüfusunun çoğunu Boşnaklar'ın teşkil ettiği dikkate alınarak Peşte'de doğmakla birlikte aslen Bosnalı olduğu da söylenebilir. Ayvansarayî'nin onun Makedonya'da bulunan Horpeşte'den (Hrupişte) olduğunu söylemesi kelimenin yine yazım benzerliğinden kaynaklanan bir yanlışla kabul edilebilir.

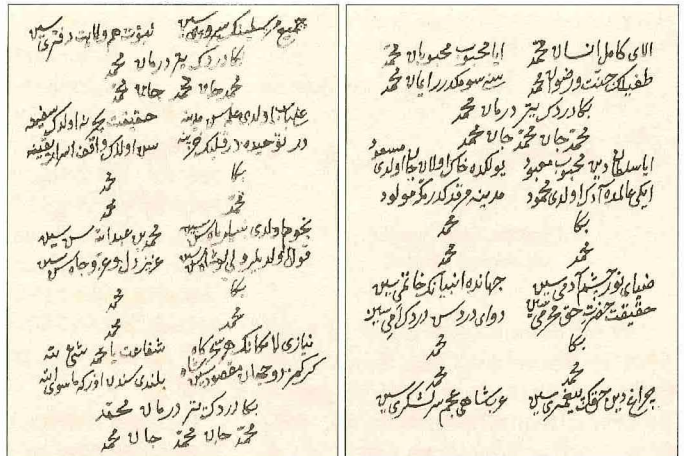
Atâî, Kâtib Çelebi ve Evliya Çelebi şiir ve risâlelerinden Arapça, Farsça ve dinî ilimlere vâkıf olduğu anlaşılan Lâmekâ-

nî'nin tahsilini tamamladıktan sonra tasavvufa yöneldiğini vurgulamakla beraber bu konuda ayrıntılı bilgi vermemişlerdir. Müstakimzâde onun Peşteli olduğunu ve "Kazzâz" (ipekçi) lakabıyla tanındığını söyler. Geçimini kendi el emeğiyle kazanmanın Melâmî ahlâk anlayışının bir gereği olduğu düşünülürse Lâmekânî'nin tasavvuf yoluna girmeden önce ipekçi esnafından olduğu, daha sonra da bu mesleği devam ettirdiği söylenebilir.

Lâmekânî'nin İstanbul'a ne zaman geldiği ve Hamza Bâlî'den sonra kutbiyyet makamına geçen Bursalı Hasan Kabâdûz'a ne zaman intisap ettiği bilinmemektedir. Hasan Kabâdûz'un 1010 (1601) yılında vefatının ardından kutub olan İdrîs-i Muhtefî döneminde ona tâbi olarak "kalbe bakıcılık" görevini sürdüren Lâmekânî meşhur sûfî Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi'yi yetiştirmiştir. *Vahdetnâme* adlı eserini Lâmekânî'nin mânevî emriyle kaleme aldığını belirten İbrâhim Efendi, *Müfid ü Muhtasar*'ında onu "merd-i ma'nâ" olarak tanımlamış ve eserde anlattığı bütün tarikatların zevk ve irfanının onda toplandığını söylemiştir.

Lâmekânî temkinli davranışlarıyla İsmâil Ma'sûkî, Hamza Bâlî ve İdrîs-i Muhtefî ile ilgili suçlamalarla devlet, ulemâ ve diğer tarikat mensupları tarafından töhmet altında tutulan tarikata bu dönemde meşruiyet ve itibar kazandırmıştır. Şeyh Abdülmeccid Sivâsî, Hamzavîler ve İdrîsîler diye andığı Bayramî-Melâmîleri'ni küfür ve ilhâd ile suçlarken Lâmekânî'den saygıyla bahsetmesi onun temkinli bir tutum izlediğini göstermektedir. Sadrazam Ferhad Paşa da kendisinden feyiz alanlar arasında zikredilebilir.

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin sınırları içinde kalan Şah Sultan Camii yakınında ikamet edip soh-

Lâmekânî
Hüseyin Efendi
divanından
iki sayfa
(Süleymaniye Ktp.,
Hâlet Efendi,
nr. 800,
vr. 138^b-139^a)

bet meclisleri düzenleyen Lâmekânî'nin ölüm tarihi tezkirelerde 1034 (1625) olarak verilmektedir. Ancak divanının İstanbul nüshasında (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 800) onun 21 Rebülevvel 1035'te (21 Aralık 1625) vefat ettiği kaydedilmekte, İbrâhim, Hüsâmî ve Hâdî adlı müridlerinin düştükleri tarih beyitleri de bunu göstermektedir. Kabri Şah Sultan Camii bahçesinde mihrabın önündedir. Kabrinin baş ve ayak ucunda dikdörtgen biçiminde kitâbesiz iki kalın taş bulunmaktadır. Evliya Çelebi "merd-i kâmil ve ârif billâh-ı âmil" diye tanımladığı Lâmekânî'yi sağlığında ziyaret ettiğini ve sohbetiyle müşerref olduğunu söyler.

Eserleri. 1. Divan. İki kaside, altmış beş gazel, mesnevi tarzında sekiz manzume, üç terciibend, bir terakibibend, iki murabba, dokuz kıta ve üç müfredi ihtiva eden divandaki şiirlerin üçü Farsça'dır. Lâmekânî'nin şiirleri tasavvufi görüşlerini yansıtmaya açıksından önemlidir. Bununla birlikte samimi ve zarif manzumeleri de vardır. "Pâk eyle gönül çeşmesini tâ durulunca / Dik tut gözünü gönlüne gönül göz olunca" beytiyle başlayan gazeline şiir mecmualarında çok sık rastlanmaktadır. İki nüshası bilinen divan (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 800; Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Ktp., nr. 3049), transkripsiyonlu metni ve Almanca tercümesiyle birlikte Slobodan İlić tarafından yayımlanmıştır (Wiesbaden 1999). **2. Vahdetnâme.** İnsân-ı kâmil bağlamında tasavvufi görüşlerini anlattığı birkaç sayfalık bu risâle, Lâmekânî'nin Sünnî kelâm anlayışıyla asla bağdaşmayacak fikirlerle sahip olduğunu göstermektedir. Birçok nüshası bulunan risâleyi Bilâl Kemikli neşretmiştir (bk. bibl.). **3. Risâle-i Vahdet.** Vahdet-i vücûda dair risâlenin çeşitli nüshaları olup Lâmekânî'nin mensuplarından Ahmed Hâdî tarafından şerhedilmiştir (Vatikan Ktp., Vol Turco, nr. 335). **4. Esrâr-nâme Tercümesi.** Mesnevi tarzında yazılmış 537 beyit ihtiva eden eseri Abdülbaki Gölpinarlı Hâlet Efendi nüshasına dayanarak *İnsân-ı Kâmil* adıyla tanıtmıştır. Milî Kütüphane'deki nüshasının (nr. 5278) başında eserin Ferîdüddin Attâr'ın *Esrâr-nâme*'sinden yapılmış seçmeler olduğu kaydedilmiştir. Eserin bir nüshası daha bulunmaktadır (Cambridge Üniversitesi Ktp., Broan, Or, nr. E 8).

Lâmekânî'nin ayrıca, biri "külli şey'in yerciu ilâ aslihî" hadisini şerheden (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 800, vr. 228^b-229^a), diğeri vahdet-i vücûda dair (Staatsbibliothek zu Berlin, MS, Or, oct.,

nr. 2761, vr. 48^b-54^a) Arapça ve atvâr-ı seb'aya dair Türkçe bir risâlesi (Uppsala Üniversitesi Ktp., O. Nova, nr. 656) mevcuttur. Lâmekânî'nin, semâ ve devranın aleyhinde bulunan Halvetî Şeyhi Belgradlı Nûrullah Münîrî Efendi'ye, iki defa sadârete gelen ve 1003'te (1595) idam edilen İran savaşları serdarı Ferhad Paşa'ya, İdris Efendi'ye (muhtemelen İdrîs-i Muhtefî), Kurşuncuzâde'ye (muhtemelen Bosna Valisi Kurşuncubaşızâde Mustafa Paşa), müridlerinden Aşağhisarlı İbrâhim Efendi ve Hüsâm Dede'ye (iki adet) yazdığı yedi mektubu tesbit edilmiştir. Çeşitli tasavvufî meselelere temas eden bu mektuplardan Ferhad Paşa'ya yazılanın bir bölümü Abdülbaki Gölpinarlı tarafından yayımlanmıştır. Belgradlı Münîrî Efendi'ye yazdığı mektup Müstakimzâde'nin eserinde yer almaktadır (*Risâle-i Melâmiyye*, vr. 37^a-39^a).

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 64, 760; Olanlar Şeyhi İbrâhim, *Müfîd ü Muhtasar* (nşr. Bilâl Kemikli), İstanbul 2003, s. 151-152; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 71; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 380; Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1375, vr. 43^a; a.mlf., *Mecmûa-i Tevârîh* (haz. Fahri Ç. Derin - Vâhid Çabuk), İstanbul 1985, s. 225; Müstakimzâde, *Mecelle-tü'n-nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 376^a; a.mlf., *Risâle-i Melâmiyye-i Şüt-târiyye*, I, Ktp., İbnülemin, nr. 3357, vr. 35^b-36^b, 37^a-39^a; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 294-295; Osmanlı Müellifleri, I, 191; Mehmet Ali Aynî, *Hacı Bayram Velî*, İstanbul 1343, s. 123-125; Abdülbaki [Gölpinarlı], *Melâmilik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 80-84, 209-210; Mehmed Handzić, "Husejn Lamekani", *Kalendar Narodna uždavnica*, Sarajevo 1934, s. 148-161; Hazim Šabanović, *Knjizevnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Sarajevo 1973, s. 216-219; Fehim Nametak, *Divanska knjizevnost Bošnjaka*, Sarajevo 1997, s. 49-52; Slobodan Ilić, *Hüseyin Lamekani, Ein osmanischer Dichter und Mystiker und sein literarisches Werk*, Wiesbaden 1999; a.mlf., "Jedan persijski gazel Huseina Lamekanija", *Anali GHB*, XIII-XIV (1987), s. 93-95; Bilâl Kemikli, "Hüseyin Lâmekânî'nin İnsân-ı Kâmil Görüşü: Risâle-i Vahdetnâme", *KAM*, XXVI/3 (1997), s. 32-36; Nihat Azamat, "İbrâhim Efendi, Olanlar Şeyhi", *DİA*, XXI, 299.

SLOBODAN İLIĆ

LÂMELİF (اللام ألف)

Arap alfabesinde lâm desteğine yazılmış sâkin med harfi olan elifin aslı şekli.

Ana Sâmiçe'de (Proto-Semitic / Common Semitic) sert ünsüz olarak kullanılan hemzenin (alef) zamanla yumuşayarak gerçek ses değerini yitirmesi netice-

sinde ortaya çıkan ve yumuşak elif, uzatan elif (uzun fetha) olarak bilinen sesi tarihî seyir içinde hemzeden ayırıcı işaretlerle gösterme teşebbüsleri olmuştur (*DİA*, XVII, 190). Uzatan elifin lâm desteği eşliğinde gösterilmesi bunlar arasındadır. İçerisinde lâmelifin bulunduğu bilinen eski kitâbe Reinier Dussaud'un keşfettiği, Nabatî alfabesiyle yazılmış olan ve I. İmrûülkays'tan (İmrûülkays b. Amr, ö. 328) söz edilen Dimaşk civarındaki Nemâre kitâbesidir. Bundan sonra gelen ve yine Dimaşk civarındaki Zeb(e)d, Harrân, Ümmü'l-Cimâl kitâbelerinde de bu harfe rastlanır.

Lâmelif, sanıldığı gibi aksine lâm ve eliften oluşan birleşik bir harf olmayıp lâm desteğine yazılmış sâkin med elifinden ibaret bir tek harftir. Harfleri ortaya koyanın amacı, onların birbiriyle nasıl terkip oluşturduğunu göstermek değil aksine her harfi müstakil olarak belirlemektir. Böyle olmasaydı diğer bütün harflerin de birbiriyle terkip keyfiyeti verilirdi. Müberred ve İbn Cinnî gibi âlimler bu görüştedir (İbn Cinnî, I, 41; II, 651). İbn Cinnî lâmelif ifadesinin, alfabe harfleri hakkında bilgisi yetersiz kimselerin söyleyişi veya öğretme kolaylığı için öğretmenler tarafından kullanılan yanlış bir tabir sayıldığını, doğrusunun bâ (ب), tâ (ط) gibi lâ (ل) olduğunu kaydeder (a.g.e., I, 43). Harf adları belirlenirken adın ilk sesinin o harfin sesini göstermesi esas alınmıştır. Elif daima sâkin bir harf olduğu için onunla başlayan ve sesini hissettiren bir adın teşkil edilmesi mümkün olmadığından buna imkân veren vasıl harfi olarak başına fethalı bir lâm getirilmek suretiyle lâ adı elde edilmiş ve bununla vasıl lâmından sonra elifin uzun "â" sesi hissettirilmiş ve korunmuştur.

Lâ edat olarak düşünüldüğü takdirde "inne" ve "leyse" gibi amel eder, mutlak olumsuzluk bildirir, atıf veya cevap harfi durumunda bulunur; ayrıca nehiy ve ziyade harfi olarak da kullanılır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Cinnî, *Sırru şinâ'ati'l-i'râb* (nşr. Hasan Hindâvî), Dimaşk 1405/1985, I, 41-47, 345-348; II, 409-411, 651-653; İbn Abdünnûr, *Raş-fû'l-mebânî* (nşr. Ahmed M. el-Harrât), Dimaşk 1405/1985, s. 329-345; Hasan b. Kâsım el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî* (nşr. Fahreddin Kabâve - M. Nedîm Fâzıl), Beyrut 1413/1992, s. 290-303; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, III, 6-8, 16-18; İsmail Durmuş, "Hemze", *DİA*, XVII, 190.

İSMAİL DURMUŞ